

historiografie over de Vlaamse Beweging uiteen. Het boek sluit af met een bijdrage waarin Luc François het werk van Herman Balthazar als promotor met veel cijfertjes en tabellen analyseert.

Balthazar moet tevreden zijn met dit boek, dat door zijn weldoordachte structuur, een aantal mooie essays en een fraaie vormgeving zeker lof verdient. Het Belgische dagblad *De Stan-daard* selecteerde het 'liber amicorum' in zijn editie van 18 december 2003 terecht voor een rubriek van feestelijk uitgegeven koffietafelboeken, 'waarin het even aangenaam kijken als lezen is.'

Liesbet Nys

C. Kristel, e. a., ed., *Met alle geweld. Botsingen en tegenstellingen in burgerlijk Nederland* (Amsterdam: Balans, 2003, 382 blz., €30,-, ISBN 90 5018 622 X).

In 2003 werd NIOD-directeur Hans Blom zestig jaar. Een vijftal collega-historici besloot hem ter gelegenheid van dit heuglijke feit niet de gebruikelijke fles wijn en doos sigaren maar een feestbundel cadeau te doen. Dit onder de niet ironisch bedoelde titel *Met alle geweld*. Blom, zo schrijven de redacteurs in hun inleiding, staat bekend als de historicus die de Nederlandse geschiedenis etiketteerde met de woorden 'burgerlijk en beheerst'. Zij wijzen er evenwel op dat zijn belangstelling tegelijkertijd altijd sterk is uitgegaan naar de gewelddadige inbreuken op dit overwegend vreedzame patroon. Het begon al met het onderwerp van zijn proefschrift: de mouterij op De Zeven Provinciën. Voor deze feestbundel zijn zestien auteurs verzocht dit thema — de omgang van de Nederlandse samenleving met geweld in binnen- en buitenland — verder uit te diepen. Deze uitnodiging heeft een reeks interessante artikelen opgeleverd, waarvan de thematische samenhang evenwel niet bijster groot is. De redactie heeft een brede ondertitel moeten formuleren om alle auteurs binnenboord te houden. In een aantal bijdragen is geweld (dadigheid), in welke vorm dan ook, wel erg ver te zoeken. De vraag hoe bepalend geweld en het dreigen ermee voor de historische ontwikkeling zijn geweest, blijft in de bundel dan ook vrijwel onaangeroerd. We moeten het wat dat betreft doen met de conclusie die Van Sas in zijn bijdrage aan de bundel tamelijk terloops trekt, namelijk dat het verloop van de Nederlandse geschiedenis als minder geweldloos en minder onschuldig moet worden voorgesteld dan vaak wordt aangenomen. (49) Jammer dat deze these een niet wat centralere plaats in *Met alle geweld* heeft gekregen.

Deze kanttekening neemt niet weg dat het een geslaagde bundel is. De artikelen zijn zonder uitzondering de moeite van het lezen waard. Een aantal haakt aan bij het oeuvre van Blom. Soms gaat het daarbij om een aanvulling, zoals in de bijdrage van Elly Touwen-Bouwsma, die de Indonesische reacties op de bovengenoemde mouterij onder de loep neemt, een aspect dat Blom in zijn proefschrift buiten beschouwing liet. Een enkele auteur levert kritiek op één van de kenmerkende stellingen die Blom in de loop der jaren heeft geponeerd. Zo is Brands van mening dat Blom onvoldoende nauwkeurig heeft aangegeven hoever zijn verzet tegen het 'goed-fout denken' precies reikt, met als gevolg dat hij de deur zou hebben opgezet voor een zekere 'vergrijzing' en verschraling van het geschiedbeeld, waarin morele kwesties onderbelicht blijven. Meershoek gaat in op Bloms in 1987 in *De Gids* gepubliceerde lezing 'De vervolging van de joden in Nederland in internationaal vergelijkend perspectief.' Blom hanteert daarin ten behoeve van zijn analyse een driedeling tussen daders, omgeving en slachtoffers. Meershoek oordeelt dat deze driedeling eerder een belemmering dan een hulpmiddel is bij het beantwoor-

den van de vraag waarom er verhoudingsgewijs zoveel Nederlandse joden zijn weggevoerd en vermoord. Veel actoren laten zich niet eenduidig in één van deze drie rubrieken onderbrengen. Bovendien heeft deze indeling, aldus Meershoek, door haar herkomst uit het strafrecht, een te sterke morele connotatie. De auteur presenteert hiermee dejarige Blom alsnog een sigaar, maar dan één uit eigen doos.

De bundel wordt geopend met een bijdrage van emeritus-hoogleraar Von der Dunk, waarin deze stelt dat de mentaliteit van het Nederlandse volk al eeuwenlang door een weerzin tegen oorlog en geweld wordt gekenmerkt. Deze afkeer lijkt hem moeilijk te ontkennen. Toch heeft uitgerekend Blom onlangs tijdens de derde nationale geschiedenisdag (november 2003) de prikkelende vraag gesteld of dit al zo vaak geschetste nationaal-pacifistische zelfbeeld niet nodig aan revisie toe is. Von der Dunk wil daar kennelijk niet aan, maar zijn artikel heeft mij gesterkt in de opvatting dat dit oude zelfbeeld inderdaad nogal eenzijdig is. Zo is het opvallend hoezeer de auteur handel en oorlog als elkaars tegenpolen beschouwt, terwijl Mars en Mercurius in het verleden uitstekende bondgenoten zijn gebleken. De VOC en de WIC waren tot de tanden gewapende handelscompagnieën, met een zin voor kopen én kapen. En dan: is een koloniale mogendheid niet per definitie een gewelddadige staat? Door het debacle van mei veertig te typeren als een ultieme demonstratie van de nationale ongevoelendheid in de omgang met geweld, zoekt Von der Dunk de oorzaken van dit fiasco te veel in wat een typisch Nederlandse mentaliteit moet zijn, terwijl desastreuze nederlagen en de daarbij tentoongespreide mentale onvoorbereidheid op oorlog van alle tijden en alle volkeren zijn. Het legerbericht aan generaal Harberts 'Toen werd het levensgevaarlijk en gingen wij terug', is bepaald niet zo uniek in de militaire annalen als Von der Dunk suggereert. (28) Defaitisme is niet voor niets een leenwoord.

Het is helaas onmogelijk binnen het bestek van deze bespreking alle bijdragen de revue te laten passeren. Zij zijn moeilijk onder één noemer te brengen, met dien verstande dat bijna de helft betrekking heeft op de Tweede Wereldoorlog en de verwerking daarvan. En dat laatste is niet verrassend in een aan Blom gewijd 'liber amicorum'. Behalve de zestien artikelen bevat de bundel een stuk van de hand van Conny Kristel waarin zij een overzicht geeft van Bloms bijdrage aan de geschiedwetenschap in Nederland en afgewogen oordeelt over de betekenis van zijn diensten aan Clio. Dit alles natuurlijk bedoeld als tussenbalans, want we zouden bijna vergeten dat de NIOD-directeur nog steeds 'alive and kicking' is. Zo zal de lijst van zijn publicaties die in de bundel is opgenomen, naar verwachting nog aanzienlijk groeien.

Ben Schoenmaker

M. A. W. Gerding, e. a., ed., *Encyclopedie van Drenthe* (3 dln.; Assen: Van Gorcum, 2003, x + 1096 blz., €120,-, ISBN 90 232 3932 6).

Is het niet wat veel gevraagd van een recensent om een encyclopedie te beoordelen van bijna 1100 pagina's, en dan ook nog een waarin hij zelf een van de lemma's is? Beïnvloedt dat laatste zijn oordeel in negatieve of positieve zin? De lezer oordele zelf.

Het fenomeen 'provinciale encyclopedie' lijkt een typisch Noord-Nederlands verschijnsel te zijn. In de jaren vijftig verschenen er voor Groningen en voor Friesland kort na elkaar twee encyclopedieën, namelijk die van K. ter Laan, *Groninger Encyclopedie* (2 dln.; Groningen,